

(מזכח) ויחי יעקב בארץ מצרים וגו'.

וברש"י (ומקורו מב"ר פרשה צו, א) למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השיעבוד שהתחילו לשעבדם, עכ"ל. ופשטות הדברים נראה כסותר דברי חז"ל בסדר עולם (פי"ג והובא ברש"י וארא ו, טז) שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד, וא"כ צריך ביאור ענין השיעבוד שהתחילה במיתת יעקב. כשנתבונן בהנהגת יוסף אחר פטירת אביו יתגלה לפנינו דבר תימה, שבתום מי ימי החנוטים ולי ימי האבל (ויחי נ, ג ועי' ברש"י שם) "וידבר אל בית פרעה לאמר אם נא מצאתי חן בעיניכם דברו נא באזני פרעה לאמר", ואמרו חז"ל (בראשית רבה פרשה קד, ד) למי אמר לגדלת שתפייס למלכה והמלכה תפייס למלך, ולמה לא נכנס הוא, ר' יהושע דסכנין בשם ר' שמואל שאין אבל נכנס בפלטין של מלך, עכ"ל. אמנם קשה הרי יוסף הוא השליט על הארץ ובלעדו לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים (מקץ מא, מד), והיכן מצינו שהמשנה למלך יצטרך להשתדל על ידי כמה מליצים וגם לבקש בשפה רפה ובלשון תחנונים כזה. ותירוץ המדרש "שאין אבל נכנס בפלטין של מלך" ג"כ קשה שהרי סיבת היותו נראה כאבל היתה מחמת שהתנהג כבר שבעים יום באבילות, והא גופא קשיא שבהיותו המושל היה בכוחו לעשות כחפץ לבו וא"כ למה המתין ולא קבר את יעקב תיכף ומיד לאחר פטירתו, ואם נאמר שהנהגה זו של חנטה ואבילות היתה מנימוסי מצרים על פי פרעה,

בבחינת "רק הכסא אגדל ממך" (מקץ מא, מ), ולא היה ביד יוסף לעכב, מכל מקום היה לו ליכנס לפרעה תיכף אחר מיתת יעקב (קודם היותו נראה כאבל) ולהודיעו על צוואת אביו. הוא הדבר אשר דברו חז"ל שכשמת יעקב אבינו התחילה השעבוד והיינו שנאבד מיוסף כח הממשלה, ובאותה שעה ירד דרגתו להיות רק איש מכובד וחכם ועשיר גדול דומה למלך אבל לא היה עוד השליט על הארץ, ומטעם זה לא נכנס יוסף תיכף אל פרעה, ואחר השבעים יום לא היה מן הכבוד ליכנס בפלטין המלך כשהוא אבל ושלח בקשתו ע"י שליחים בדברים רכים דוגמת הנהגת "השתדלן בפני הפריץ" במשך שנות הגלות. וענין השפלה זו מהיותו המשנה למלך אשר על פיו יצאו ועל פיו יבואו מכוונה בשם "התחלת השעבוד" אף שעדיין לא הרגישו בה בני ישראל.

וכמו שבפרשה סתומה אין התחלת הפרשה החדשה נרגשת, כמו כן חלה הגלות בלי הרגשה, ובאותה שעה שנפטר יעקב אבינו מיד התחיל יוסף לפחד מלהכנס אל פרעה כאשר היה רגיל עד עתה. וזוהי כוונת אמרם "שנסתמו עיניהם ולבם של ישראל" פי' שמחמת רוב העושר וחי המנוחה שהיה להם בארץ גושן נסתמו עיניהם מלראות ולבם מלהבין ולהרגיש התחלת השיעבוד.

ובזה יובן כשצוה יעקב את יוסף אל נא תקברני במצרים וגו' אמר (מז, ל) "אנכי אעשה כדברך" ואמר לו יעקב השבעה לי וגו', שממענתו של יוסף משמע שהיות שהוא השליט והמושל הרי בידו לעשות כל מה שיבקש, "ויאמר יעקב השבעה לי" שידע שתיכף במיתתו תתבטל ממשלת יוסף ויצטרך לבוא אל פרעה בהתנצלות של "אבי השביעני לאמר" (נה). [ומש"כ רש"י שדיבר אל יוסף "שהיה יכולת בידו לעשות" פי' יותר משאר השבטים].

ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף
הנה אביך חולה (מ"ח א')

הנה ענין בקשה על דבר עניני קבורה, רגילין לבקש ולסדר בעת החולי, וכאן מבואר בפסוקים הקודמים שביקש יעקב עזרו בשלמות בריאותו, ואחר כך נחלה, כמו שמורה הלשון ויהי אחרי הדברים האלה, כלומר, לאחר שסידר ענין נשיאתו ממצרים והקבורה בקברי אבותיו — אחר כך נחלה.

ועוד זה פלא כאן, כי בנוהג בספורים ומאורעות רגיל הכתוב להודיע מקודם סבת דבר המעשה שיבא, ואח"כ גוף המעשה, וכמו ביצחק, ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו מראות ויקרא אל עשו וגו' (פ' תולדות, כ"ז א'), וכאן לא הקדים הכתוב להודיע כי נחלה יעקב, רק מתחיל ישר מההודעה ליוסף מזה.

ויתכן לומר, כי באמת חש יעקב עצמו חולה עוד מקודם בעת שקרבו ימיו למות, ויותר מזה, לפי המבואר באגדה (ב"מ פ"ז א') דעד יעקב לא הוי חולשא קודם מיתה ובא יעקב וביקש על זה, ואם כן בודאי חש עצמו חולה, אך העלים זאת מיוסף בכונה, יען כי אם הי' יודע יוסף שהוא חולה הי' באפשר שלא יהי' מחוייב לקיים הבטחתו ליעקב, לפי מה דקיי"ל, דכשמבטיחים דבר לחולה אין חיוב לקיימו, מפני שאפשר שכונת ההבטחה היתה רק להרגיע את רוח החולה שלא יתרגש אם לא יבטיחו לו, והבטחה זו נקראת נדרי אונסין, שאנוס הי' להבטיח מטעם זה (י"ד סימן רכ"ח).

ולכן לא גילה לו יעקב מקודם דבר מחלתו, כדי שלא יתנצל על הבטחתו שהיה רק כמו נדרי אונסין ויפטר מקיומה, ולכן ביקש ממנו על זה בעוד שחשב יוסף כי הוא בריא ואחר שהבטיח לו בבריאותו וסר החשש מנדרי אונסין הודיעו שהוא חולה, ומכוון המשך הענינים וסדור הכתובים.

- א. פקוד יפקד א' אתכם. מסורה היתה בידם של ישראל, שמי שיבא לגאלם בלשון פקידה, הוא הגואל. רש"י. והרמב"ן הקשה על זה דאם היתה זו מסורה להם, א"כ אין בזה משום סימן, שהלא בידו של כל אחד ואחד לומר דבריו בסגנון זה של פקידה. ונראה מדברי רמב"ן שתפס דהכונה בדברי רש"י היא, דמסורה זו באה כדי לשמש שמירה מסכנה של זיוף ושקר. ולפי זה הקשה מה שהקשה.
- ב. כרם אילולי דבריו של הרמב"ן יש מקום לתפיסה אחרת במהלך התוכן של מסורה זו. יעוין סנהדרין דף פט שצדקיה בן כנענה היה נביא שקר, ונתחייב מיתה מדין נתנבא מה שלא שמע. ומקשה

על זה והא אונם הוא, דרוחו של נבות אטעיתיה כמבואב להדיא במקרא. ומשני דהוה ליה למידק, משום דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. ומקשה טוב, ודלמא לא ידע צדקיה מהך מלתא. דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד, ומשני דיהושפט אמר ליה. עד כאן לשון הגמרא. ולמדים אנו מכאן חידוש נפלא. כי יתכן הוה להיות נביא שקר באונם, על ידי מתן-רשות מגבוה לאיזו מציאות רוחנית. להיות לרוח שקר בפיו של הנביא המדומה. שהרי להדיא איתמר כאן בסוגין, שלולי אמר לו יהושפט, דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד היתה נחשבת נביאות השקר של צדקיה בן כנענה לנביאות שקר באונם. עיין היטב בזה.

ג. ונמצאת לנו בזה תפיסה חדשה בהמסורה של פקד יפקד. דמעולם לא היתה הכונה, שמסורה זו תשמש תרים בפני שליחות-גאולה מזויפת בדעת ובכונה. דאין המדובר בכאן על אונאה וכזב. אלא שמסורה זו הכטחה יש בה, שמגנון זה של גאולה בתורת פקידה, מופקע הוא מרשותן של כוחות-המעאה רוחניים. ודו"ק.

”והצנע לכת עם אלוקיך”

אדם אינו נמדד במה שעושה בפרהסיא, ”והצנע לכת עם אלוקיך” מה שעושים בהצנע זה ”עם אלוקיך”, מה שרק הקב”ה רואה בזה נמדד אדם. חז”ל מתבטאים בלשון ”תוכו כברו” ולא בלשון ”ברו כתוכו” אדם שיש לו בחוץ מה שיש לו בפנים זה כלום. המעלה היא ”תוכו כברו”, שמה שעושה בחוץ יש גם בפנים, אבל בפנים יש הרבה יותר מכך. כי עיקר מעלת האדם הוא מה שאדם עושה בצנעה.

התרגום אומר על הפסוק בפרשתינו ותשב באיתן קשתו ויפאז זרעי ידיו: ”קיים אורייתא בסתרי” קיים בסתר, בצנעה. יוסף היה צנוע, הוא היה צנוע גם מאבא שלו, הוא הסתיר את גדלותו אף מאביו. לכן יעקב לא הודה לקב”ה על יוסף מיד, הוא לא ראה בגדלותו, מפני שיוסף הסתיר אותה.

אבל בשעה שיוסף הצדיק נשבע לאביו נזדעזעו איבריו, שהרי חז”ל הקדושים אומרים שבשעה שאמר הקב”ה ”לא תשא” נזדעזע העולם, שבועה גורמת לזעזוע העולם.

כשגילה יעקב את היראת שמים העצומה של יוסף, כאשר ראה באיזה אימה ופחד נשבע יוסף, הבין שנשבה לבין הגויים ועדיין עומד בצדקו, לכן לאחר השבועה הודה לקב”ה.